

Фінанси, банківська справа та страхування

УДК 338.28:004.738.5

Кузнєцова Анжела Ярославівна

*доктор економічних наук, професор, ректор
ДВНЗ «Університет банківської справи»*

Кузнєцова Анжела Ярославна

*доктор экономических наук, профессор, ректор
ДВНЗ «Университет банковского дела»*

Kuznetsova Anzhela

*Doctor of Economics, Professor
Banking University*

Чмерук Галина Григорівна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри кібербезпеки та соціальних наук
ДВНЗ «Університет банківської справи»*

Чмерук Галина Григорьевна

*кандидат экономических наук,
доцент кафедры кибербезопасности и социальных наук
ДВНЗ «Университет банковского дела»*

Chmeruk Halyna

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Banking University*

ORCID: 0000-0001-7620-4382

**АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ З ПОГЛЯДУ ЇХ ЕЛЕКТРОННОЇ ВЗАЄМОДІЇ
АНАЛИЗ ФИНАНСОВЫХ ОТНОШЕНИЙ СУБЪЕКТОВ
ХОЗЯЙСТВОВАНИЯ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ИХ ЭЛЕКТРОННОГО
ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ**

ANALYSIS OF FINANCIAL RELATIONS OF BUSINESS ENTITIES IN RESPECT OF THEIR ELECTRONIC INTERACTION

Анотація. Стаття присвячена аналізу особливостей впливу цифрових технологій на трансформацію фінансових відносин суб'єктів господарювання з точки зору їх електронної взаємодії. Термін "електронна взаємодія" використовується для позначення зв'язку з використанням інформаційних та комп'ютерних технологій (ІКТ) між різними суб'єктами. Ми виокремлюємо чотири типи фінансових відносин у просторі їх електронної взаємодії: суб'єкт господарювання-держава (BE2S), суб'єкт господарювання-бізнес (BE2B), суб'єкт господарювання-фінансові установи (BE2FI) та суб'єкти господарювання-фізичні особи (BE2I). Фінансові відносини у секторі BE2S - це відносини між органами державної влади у формі податкової, митної, правоохоронної, антимонопольної, органів ринку цінних паперів, федеральних, регіональних та місцевих органів влади та суб'єктів господарювання з іншого боку. Особливістю електронної взаємодії в галузі BE2S є те, що вона відбувається в рамках електронного уряду (електронного уряду). Оскільки особливістю взаємодії BE2B є те, що вона відбувається в рамках електронної комерції, це також включає фінансові відносини між підприємствами та споживачами щодо придбання товару чи послуги. Сфера взаємодії BE2FI передбачає фінансові відносини між суб'єктами господарювання та суб'єктами фінансового ринку та відображається у появі нових форм та елементів фінансової інфраструктури країни, зокрема, віртуальних банків, фінансово-технічних компаній, міжнародних електронних грошових систем тощо. Особливість фінансових відносин BE2I з точки зору електронної взаємодії полягає в тому, що вони відбуваються за допомогою різних внутрішніх інформаційних систем. Цифрові технології у сфері фінансових відносин дозволяють їх трансформувати без необхідності великих інвестицій. Цифрові технології можуть знизити вартість фінансових операцій на 80-

90 відсотків, перетворивши бізнес постачальників послуг і зробивши його більш доступним для неплатоспроможних споживачів. Однак компанії ще не повністю використовують потенціал цифрових технологій.

Ключові слова: фінансові відносини, електронна взаємодія, цифрові технології, електронне урядування, електронна комерція.

Анотація. Стаття посвячена аналізу особливостей впливу цифрових технологій на трансформацію фінансових відносин господарюючих суб'єктів в умовах їх електронного взаємодія. Термін «електронне взаємодія» використовується для позначення зв'язу з використанням інформації та комп'ютерних технологій (ІКТ) між різними суб'єктами. Ми розрізняємо чотири типи фінансових відносин в просторі їх електронного взаємодія: бізнес-суб'єкт-державство (BE2S), бізнес-суб'єкт-бізнес (BE2B), бізнес-суб'єкт-фінансові установи (BE2FI) та бізнес-суб'єкти-фізичні особи (BE2I). Фінансові відносини в секторі BE2S - це відносини між державними органами в формі податкових, митних, правоохоронних, антимонопольних органів, органів влади на ринку цінних паперів, федеральних, регіональних та місцевих органів влади та економічних суб'єктів, з іншої сторони. Особливість електронного взаємодія в області BE2S полягає в тому, що воно відбувається в межах електронного урядування (електронного урядування). Оскільки особливість взаємодія BE2B полягає в тому, що воно відбувається в межах електронної комерції, це також включає фінансові відносини між підприємствами та споживачами для покупки продукту або послуги. Сфера взаємодія BE2FI передбачає фінансові відносини між господарюючими суб'єктами та суб'єктами фінансового ринку та відображається в появі нових форм та елементів фінансової інфраструктури країни, зокрема, віртуальних банків, фінансових та технічних компаній,

международных систем электронных денег и т. Д. Особенностью финансовых отношений BE2I с точки зрения электронного взаимодействия является то, что они осуществляются с помощью различных внутренних информационных систем. Цифровые технологии в области финансовых отношений позволяют их трансформировать без необходимости крупных инвестиций. Цифровые технологии могут снизить стоимость финансовых транзакций на 80-90 процентов, трансформируя бизнес поставщиков услуг и делая его более доступным для неплатежеспособных потребителей. Однако компании еще не в полной мере используют потенциал цифровых технологий.

Ключевые слова: *финансовые отношения, электронное взаимодействие, цифровые технологии, электронное управление, электронная коммерция.*

Summary. The article is devoted to the analysis of the peculiarities of the impact of digital technologies on the transformation of financial relations of economic entities in terms of their electronic interaction. The term "electronic interaction" is used to denote communication using information and computer technology (ICT) between different actors. We distinguish four types of financial relations in the space of their electronic interaction: business entity-state (BE2S), business entity-business (BE2B), business entity-financial institutions (BE2FI) and business entity-individuals (BE2I). Financial relations in the BE2S sector are relations between public authorities in the form of tax, customs, law enforcement, antitrust, securities market authorities, federal, regional and local authorities and economic entities on the other hand. The peculiarity of electronic interaction in the field of BE2S is that it takes place within the framework of e-government (e-government). Since the peculiarity of the interaction of BE2B is that it takes place in the framework of e-commerce, this also includes the financial relationship between businesses and consumers to purchase a product or service. The sphere of interaction of BE2FI envisages financial relations between economic entities

and financial market entities and is reflected in the emergence of new forms and elements of the country's financial infrastructure, in particular, virtual banks, financial and technical companies, international electronic money systems, etc. The peculiarity of BE2I financial relations from the point of view of electronic interaction is that they take place with the help of various internal information systems. Digital technologies in the field of financial relations allow them to be transformed without the need for large investments. Digital technologies can reduce the cost of financial transactions by 80-90 percent, transforming the business of service providers and making it more accessible to insolvent consumers. However, companies are not yet fully exploiting the potential of digital technology.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку суспільства характеризується цифровізацією усіх сфер економічного життя. Найпоширенішим напрямками цифровізації економіки є наступні: продаж продукції через Інтернет; купівля продукції та сировини через Інтернет; здійснення різних транзакцій (торговельних та фінансових операцій); створення бізнес-порталів для розміщення замовлень і пропозицій; запровадження системи Інтернет-банкінгу для роботи з активами у режимі он-лайн; створення платіжних механізмів для підтримки торгівлі товарами та послугами; пошук постачальників через мережу Інтернет; пошук персоналу через мережу Інтернет; створення власного сайту; он-лайн-реклама; створення нових форм та інституцій кредитування, інвестування та страхування.

Цифровізація змінює підхід до ведення всього бізнесу. І чи не найбільший вплив відчуває фінансова галузь та сфера фінансових взаємовідносин суб'єктів господарювання. Революційні інновації у фінансових відносинах суб'єктів господарювання виникають як при взаємодії між організаціями, так і при взаємодії організацій з державою,

фінансовими структурами та співробітниками і власниками. Дистанційне банківське обслуговування, мобільний банкінг, інтернет-банкінг, миттєві платежі, віддалена ідентифікація, NFC технології, електронна комерція електронне урядування - далеко не повний список новацій останнього часу у фінансових відносинах, які вже реалізовані на підприємствах України та світу. Тому, на нашу думку, доцільно проаналізувати фінансові відносини суб'єктів господарювання через призму цифровізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останні роки у зарубіжних та вітчизняних наукових виданнях з'явилося дуже багато публікацій присвячених питанням цифрової трансформації. Серед вітчизняних учених також багато науковців, які займаються питаннями цифровізації. Це, зокрема, у О. Вишневський, В. Геєць, І. Карчева, С. Коляденко, Н. Краус, В. Ляшенко, В. Фіщук, К. Шваб [2—6] та багато інших. Документом, який узагальнює напрацювання українських науковців та уточнює вектор напрямку розвитку цифровізації української економіки стала «Цифрова адженда України – 2020». [1]. Але слід зауважити, що більшість вчених розглядають цифровізацію на макрорівні не занурюючись в питання цифрової трансформації суб'єктів господарювання. Ми в своєму дослідженні опиралися на дослідження тих науковців, які розглядали процеси цифровізації на мікрорівні. Зокрема, різноаспектним проблемам впровадження електронного урядування в Україні присвячена значна кількість наукових досліджень таких учених, як: Д. Дубов, В. Єганов, І. Клименко, П. Клімушин [5-9] та ін. Проте дослідження, присвячені відносинам суб'єктів господарювання та державних органів через електронну взаємодію залишаються недостатньо розробленими та висвітленими. Питанням теорії і практики інформаційної економіки, інноваційним технологіям електронної комерції та їх застосуванню на прикладі конкретних кейсів присвячено роботи багатьох українських вчених, серед яких ми виділили О. Шалева, С. Дrajниця, П. Соколенко

[10-12] та інших. Окремі аспекти теорії та практики фінансових інновацій, зокрема в контексті дослідження платіжних систем і безготівкових розрахунків та маркетингу банківських інновацій, розглянуто в працях багатьох вітчизняних науковців, а ми в даній роботі найбільше орієнтувались на працю Н. Пантелєєвої [4]. Даною статтею хотілось би певним чином заповнити ту прогалину вітчизняного наукового простору, яка стосується питань цифровізації фінансових відносин суб'єктів господарювання.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз особливостей впливу цифрових технологій на трансформацію фінансових відносин суб'єктів господарювання. В цьому контексті слід проаналізувати результати, які можуть бути отримані за рахунок впровадження цифрових технологій у фінансовій діяльності підприємств з точки зору їх електронної взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід зазначити, що з впровадженням інформаційно-комп'ютерних технологій (ІКТ) в усі сфери життя сучасної людини виникає новий вид класифікації фінансових відносин суб'єктів господарювання в умовах цифровізації суспільства – за видами електронної взаємодії. Поняття «електронна взаємодія» застосовується на позначення зв'язку за допомогою ІКТ між різними суб'єктами відносин, є одним із ключових загальнонаукових понять, що вживається як компонент таких дефініцій як електронне врядування, електронна комерція, електронні послуги, електронна демократія та електронна держава тощо. До простору електронної взаємодії суб'єкту господарювання (business entity) можна віднести чотири суб'єкти фінансових відносин: інші суб'єкти господарювання (business), держава та її фіскальні органи (state), фінансові установи (financial institutions), фізичні особи (individual) (рис. 1.3)

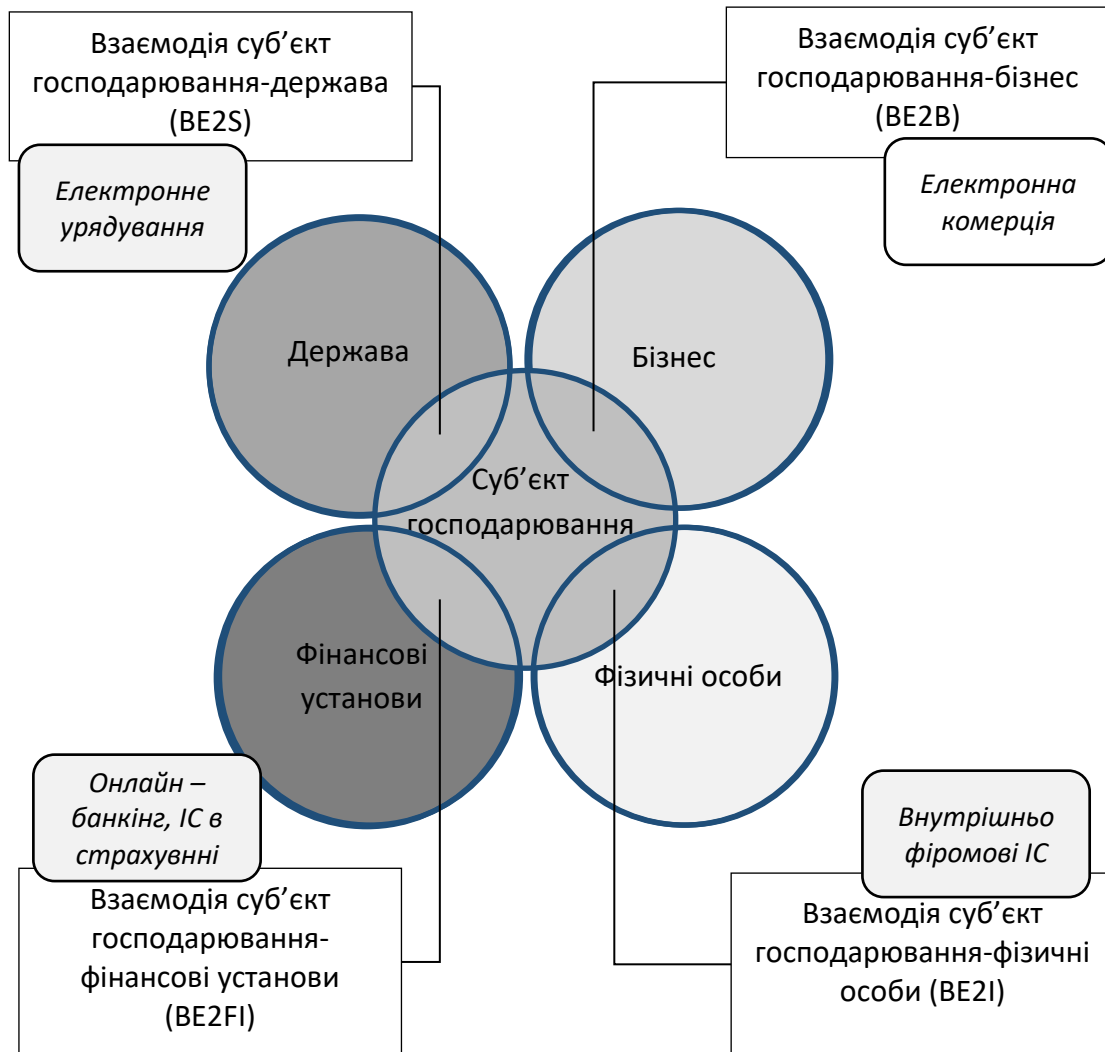

Рис. 1. Простір електронної взаємодії суб'єкту господарювання

Джерело: авторська розробка

Розглянемо докладніше види фінансових відносин по секторах електронної взаємодії.

Сектор взаємодії BE2S (суб'єкт господарювання-держава) – сектор взаємодії між органами влади та суб'єктом господарювання. Під фінансовими відносинами в секторі BE2S розуміються відносини між органами державної влади в особі податкових, митних, правоохоронних, антимонопольних, органів з контролю за ринком цінних паперів, федеральних, регіональних і місцевих органів влади та суб'єктами господарювання з іншого боку. Ініціаторами можуть бути обидві сторони. Особливістю їхньої електронної взаємодії є те, що вона відбувається в

рамках електронного урядування (е-урядування). Цей термін отримав міжнародне визнання і широко використовується в науковій і управлінській літературі як в Європі так і в Україні. Згідно з концепцією «е-урядування» вся система органів публічної влади функціонує як єдина сервісна організація, призначена для надання послуг суб'єктам господарювання та фізичним особам.

В цій сфері можна визначити три головні вектори співпраці: різні платежі по електронних формах (від комунальних платежів до сплати штрафів і податків) за наявності механізмів персоніфікації, державні закупівлі, які передбачають рух фінансових потоків від органів державної влади до суб'єктів господарювання та участь у спільних проектах.

Як правило електронна взаємодія з фіскальними органами відбувається через електронний кабінет платника. Електронний кабінет платника - це персональне автоматизоване робоче місце платника податків, доступ до роботи в якому здійснюється з будь-якого комп'ютера, підключеного до Інтернету, шляхом ідентифікації з використанням електронного цифрового підпису та авторизації такого платника. З 1 січня 2018 року в Україні фіскалі запровадили інформаційно-телекомунікаційну систему «Електронний кабінет» на базі сервісу «Електронний кабінет платника». Такий обов'язок на них був покладений приписом до наказу Мінфіну України від 14.07.17 р. № 637 «Про затвердження Порядку функціонування Електронного кабінету» [1]. До прикладу, в Естонії майже вся взаємодія з державними органами здійснюється здебільшого за допомогою електронних сервісів (99% послуг доступні он-лайн). При цьому електронні сервіси побудовані за принципом єдиного вікна: якщо щось було надано державі один раз, то наступного разу не надається, оскільки держава вже це має і сама забезпечує взаємодію між державними органами і базами даних. Завдячуючи електронним сервісам, естонська система визнана найефективнішою системою збору податків у світі – естонці для збору 100

євро податків витрачають до 0,4 євро (витрати бюджету на податкові та митні органи). Крім того, запровадження електронних сервісів в Естонії дозволило економити 2% ВВП [2].

Крім описаної вище електронної взаємодії між державою та суб'єктами господарювання існує і кілька інших. Йдеться про взаємодію підприємців з державними структурами – електронні державні закупівлі. Як свідчить світовий досвід, у застосуванні електронних торгів є багато позитивних моментів: завдяки публічності проведення торгів збільшується прозорість закупівель на всіх стадіях, підвищується конкуренція серед учасників, оперативність проведення процедур закупівлі, суттєва економія витрат бюджету на закупівлю товарів, робіт та послуг. Також значним досягненням проведення закупівель в електронній формі є зменшення впливу суб'єктивних факторів під час визначення переможця торгів та зменшення ризику змови між учасниками. Більшість країн із розвинутою економікою мають значний обсяг державних закупівель у відношенні до валового внутрішнього продукту, державні закупівлі це потужний інструмент впливу на ринок як з боку виробництва, так і з боку споживання. [3]

Що стосується наступного виду взаємодії в сфері *BE2S*, тобто спільні проекти найбільш прийнятною на сучасному етапі розвитку економіки є модель партнерства, яка характеризує вищий рівень узгодженості інтересів економічних суб'єктів, однак потребує складних механізмів реалізації. Технологія електронної взаємодії держави і бізнесу у спільних проектах відбувається через активну участь різних асоціацій та об'єднань бізнесу у взаємодії з владними структурами в різних інвестиційних проектах та через появу конкурентної ланки незалежних посередників, що розвиваються в напрямі професіоналізації, спеціалізації, диференціації та розширення спектру послуг. З точки зору технічної реалізації таких фінансових відносин як сфери електронної взаємодії вони більше нагадують взаємодію *BE2B*.

Сектор взаємодії BE2B (суб'єкт господарювання-бізнес) – сектор взаємодії між суб'єктами господарювання. Під фінансовими відносинами в цьому секторі електронної взаємодії розуміється комерційна взаємодія між бізнесовими компаніями (підприємствами) – виробниками, оптовими посередниками, оптовими клієнтами щодо здійснення оптових закупівель та поставок товарів. Так як особливістю цієї взаємодії є те, що вона відбувається в рамках електронної комерції сюди ж можна віднести і фінансові відносини суб'єктів господарювання та споживачів щодо придбання того чи іншого товару або отримання послуги. Більшість компаній сьогодні вже мають власні інтернет-сайти, що стали своєрідними вітринами, які репрезентують фірму та забезпечують ефективно двостороннє спілкування із зацікавленою аудиторією. У міру того, як компанії розширюють свою присутність у кіберпросторі, перед ними відкриваються нові можливості для отримання прибутку в рамках електронного бізнесу. Окрім представницької функції інтернет-сайтів, компанії широко використовують різноманітні інтернет-доповнення для ефективнішої взаємодії, наприклад: підключення постачальників та партнерів до баз даних з оперативною інформацією про товарні запаси, управління замовленнями в режимі реального часу, здійснення та оброблення платежів, збирання статистичної та маркетингової інформації тощо. Тобто можна сказати, що відбуваються процеси глобальної інтеграції між компаніями, а також більш тісне пере-плетення бізнес-ланцюжків та бізнес-процесів. Ці процеси відбиваються у формах взаємодії, що вже перетворилися на самостійні сегменти електронного бізнесу.

Також зауважимо, що все частіше з'являються нові компанії, які розробляють і пропонують технології оптимізації, наприклад сервіси аналізу та управління даними, за меншою ціною і на більш вигідних умовах, ніж конкуренти. У світлі глобального проникнення цифрових технологій на ринок з'являється величезна кількість нових гравців, серед яких фінансово-

технологічні стартапи, платіжні, інформаційні, телекомунікаційні компанії та ін. Всі вони привертаються до найбільш привабливих сегментів галузі і становлять потенційну загрозу для традиційних гравців. Глобальний аналіз показав, що лідери у всіх галузях вже зіткнулися з цифровими конкурентами і змушені захищатися від «цифрових руйнівників». Драйвером і основним вигодонабувачем цифрових трансформацій є споживач. Завдяки розвитку технологій, фінансові відносини змінюються в напрямку зниження вартості транзакцій і можуть приносити клієнтам велику вигоду та забезпечувати більш високу якість. Для збереження конкурентоспроможності суб'єкти господарювання повинні приділяти цифровій трансформації набагато більше уваги, ніж раніше. Розширення можливостей для користувачів мобільних пристроїв відкриває потенційні переваги у сфері фінансових відносин. Більшість людей у всіх країнах, в тому числі і в країнах з економікою, що розвивається, мають мобільні телефони та інші електронні пристрої, які можуть надати їм через мережу Інтернет віддалений доступ до фінансових послуг - кредитних, страхових, а також до системи електронних розрахунків.

Сфера взаємодії суб'єкт господарювання-фінансові установи (BE2FI) передбачає фінансові відносини між суб'єктами господарювання та суб'єктами фінансового ринку, потенційними інституційними інвесторами – банками, страховими організаціями, лізинговими компаніями, не державними пенсійними та інвестиційними фондами тощо з приводу поточного банківського обслуговування, кредитування та надання інших банківських послуг, з приводу страхування майна, ризиків, життя та ін., з приводу залучення інвестицій і фінансових вкладень. Фінансові ринки в даний час є глобальними і повністю формуються під впливом інформаційних і комп'ютерних технологій. Як наслідок, постійно з'являються нові форми і елементи фінансової інфраструктури країн, зокрема, віртуальні банки, фінансово-технічні компанії, міжнародні системи

електронних грошей, ринок цифрових валют та ін. Прогресивний розвиток визначеного напряму впливає на фінансові відносини суб'єктів господарювання та суб'єктів фінансового ринку, створюючи нові ніші та видозмінюючи існуючі форми відносин. Хоча, як правильно зауважує автор [4] в тренді залишаються інновації в системі платежів, що роблять їх простішими і цінними, проте не порушують наявні моделі процесу платежів, а лише змінюють інтерфейси їх здійснення, орієнтуючись на профіль клієнтів та враховуючи якоюсь мірою притаманний їм консерватизм. Та все ж банківський сектор і сфера фінансових послуг є одними з лідерів цифрової трансформації. Банки виробляють істотні інвестиції для розширення можливостей цифровізації фронт-офісу. Для багатьох роздрібних банків онлайн і мобільні канали стали настільки ж важливими, якщо не більше важливими, ніж філії і банкомати. Успішна цифрова трансформація дозволяє банкам залучати клієнтів, підвищувати рівень задоволеності клієнтів, забезпечувати необхідний рівень безпеки операцій, використовувати нові канали взаємодії з клієнтами і нові пропозиції, продукти і послуги. Основні технології, застосовувані в вітчизняних банках, можна розділити на такі групи, як безпека (розумна ідентифікація), аналітика (Big Data, особисті фінансові помічники), цифрові технології (онлайн-гаманець, безконтактна оплата і т.д.), автоматизація (роботи в відділеннях), гейміфікація (ігри і квести для клієнтів) і P2P кредитування. Наприклад, «Приватбанк» використовує штучний інтелект для оптимізації готівкового грошового обігу, генерації порад на основі аналізу карткових транзакцій клієнтів і т.п. Також цифрова трансформація проявляється в сфері страхування. Цифрові технології дозволили страховикам підвищити ефективність своєї діяльності, скоротити витрати, підвищити конкурентоспроможність, зменшивши плинність кадрів і лояльність клієнтів. Цифровізація трансформує інтерфейс бізнесу, покращує відносини з клієнтами і прискорює зріст. У страхуванні використовуються

технології машинного навчання і автоматизації процесів, що підвищують точність і швидкість прийняття рішень (впровадження систем для скорингу на передстрахової перевірці, автоматизація кампаній цільового маркетингу, аналітичне виявлення шахрайських збитків).

Сектор взаємодії BE2I (суб'єкт господарювання-фізичні особи) відображає фінансові відносини між суб'єктом господарювання та власниками компанії при формуванні початкового капіталу, виплаті дивідендів, а також з працівниками з приводу оплати праці. Особливістю таких фінансових відносин з точки зору електронної взаємодії є те, що вони відбуваються з допомогою різних внутрішньофірмових інформаційних систем. Зокрема, до класу таких систем можна віднести Human Resource Management (HRM) – ІС управління людськими ресурсами; Business Intelligence (BI) – ІС збору, аналізу та представлення інформації про бізнес; Enterprise Content Management (ECM) – ІС управління інформаційними потоками та документообігом підприємств та інших. Зауважимо, що рівень цифровізації в цій сфері досить не високий. В деяких передових компаніях вже використовують Інтернет речей для виміру кількості продукції, виготовленої робітниками, але такі приклади досить поодинокі.

Висновки з проведеного дослідження. За даними аналітиків цифрові технології можуть знизити вартість фінансових транзакцій на 80-90 відсотків, трансформуючи бізнес постачальників послуг і роблячи його більш доступним для неспроможних споживачів [5]. У більшості випадків в умовах конкурентного ринку зниження витрат виробників і продавців призводить до зниження цін, і учасники ринкових відносин, в першу чергу виграють споживачі і виробники,. Цифрові технології в сфері фінансових відносин дозволяють їх трансформувати без необхідності великих інвестицій для створення нових бізнес-структур. Банки, телекомунікаційні компанії та інші провайдери вже використовують можливості мобільних телефонів та інших засобів для надання користувачам різноманітних

фінансових послуг. Використання цифрових каналів знижує витрати для постачальників і покращує зручності для користувачів, відкриваючи доступ до фінансових послуг для суб'єктів господарювання різних сфер діяльності, розміру та власності. Однак компанії ще не до кінця використовують можливості цифрових технологій. Тому в подальшому дослідженні доцільно визначити які новітні цифрові технології мають найбільший вплив на цифрову трансформацію фінансових відносин і окреслити напрямки таких трансформацій.

Література

1. Карчева Г.Т., Огородня Д.В., Опенько В.А. Цифрова економіка та її вплив на розвиток національної та міжнародної економіки // Фінансовий простір. 2017. № 3 (27). С. 13-21.
2. Коляденко С.В. Цифрова економіка: передумови та етапи становлення в Україні і у світі // Економіка. Фінанси. Менеджмент. 2016. № 6. С. 105-112.
3. Краус Н.М., Голобородько О.П., Краус К.М. Цифрова економіка: тренди та перспективи авангардного характеру розвитку // Ефективна економіка. 2018. № 1. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/1_-2018/8.pdf (дата звернення: 19.04.2020).
4. Фіщук В. Цифрова економіка — це реально. URL: <http://biz.nv.ua/ukr> (дата звернення: 19.04.2020).
5. Дубов Д. В. Інформаційна безпека в умовах впровадження електронного урядування // Вісник Книжкової палати. 2006. № 7. С. 34–38.
6. Єганов В. В. Проблеми та перспективи впровадження системи електронного урядування в Україні. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/1/05.pdf> (дата звернення: 19.04.2020).

7. Клименко І. В. Технології електронного урядування : навч. посіб. К. : Вид-во ДУС, 2006. 225 с.
8. Клімушин П. С., Орлов О. В., Серенок А. О. Інформаційні системи та технології в економіці: навч. посіб. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ "Магістр", 2009. 292 с.
9. Шалева О.І. Електронна комерція: навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 216 с.
10. Дrajниця С.А. Електронна комерція : навчальний посібник Львів : Новий Світ-2000, 2013. 182 с.
11. Дrajниця С.А. Деякі методичні підходи щодо оцінки ефективності онлайн-ртейлу // Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2843&p=1> (дата звернення: 19.04.2020).
12. Про затвердження Порядку функціонування Електронного кабінету: Указ Міністерства фінансів України від 14.07.2017 р. № 637. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0942-17> (дата звернення: 19.04.2020)
13. Світовий досвід модернізації податкової служби. URL: <http://sfs.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniydosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/mrdosvid/> (дата звернення: 10.05.2020)
14. Романенко Є. О. Електронні державні закупівлі // Структурні зміни у суспільстві та економіці під впливом комунікацій та інформації. 2016. С. 332.
15. Пантелєєва Н. М. Фінансові інновації в умовах цифровізації економіки: тенденції, виклики та загрози // Приазовський економічний вісник. 2017. Вип. 3(03). С. 68-73.
16. Go digital or die: Digitalization as inevitability URL: <http://nand.ru/professionalinformation/news/20566/> (дата звернення: 19.04.2020).

References

1. Karcheva G.T., Ogorodnya D.V., Openko V.A. Cifrova ekonomika ta yiyi vpliv na rozvitok nacionalnoyi ta mizhnarodnoyi ekonomiki // Finansovij prostir. 2017. № 3 (27). S. 13-21.
2. Kolyadenko S.V. Cifrova ekonomika: peredumovi ta etapi stanovlennya v Ukrayini i u sviti // Ekonomika. Finansi. Menedzhment. 2016. № 6. S. 105-112.
3. Kraus N.M., Goloborodko O.P., Kraus K.M. Cifrova ekonomika: trendi ta perspektivi avangardnogo harakteru rozvitku // Efektivna ekonomika. 2018. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/1_-2018/8.pdf (data zvernennya: 19.04.2020).
4. Fishuk V. Cifrova ekonomika — ce realno. URL: <http://biz.nv.ua/ukr> (data zvernennya: 19.04.2020).
5. Dubov D. V. Informacijna bezpeka v umovah vprovadzhennya elektronnoho uryaduvannya // Visnik Knizhkovoyi palati. 2006. № 7. S. 34–38.
6. Yeganov V. V. Problemi ta perspektivi vprovadzhennya sistemi elektronnoho uryaduvannya v Ukrayini. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/db/2012-2/doc/1/05.pdf> (data zvernennya: 19.04.2020).
7. Klimenko I. V. Tehnologiyi elektronnoho uryaduvannya : navch. posib. K.: Vid-vo DUS, 2006. 225 s.
8. Klimushin P. S., Orlov O. V., Serenok A. O. Informacijni sistemi ta tehnologiyi v ekonomici: navch. posib. H.: Vid-vo HarRI NADU "Magistr", 2009. 292 s.
9. Shaleva O.I. Elektronna komerciya: navchalnij posibnik. Kiyiv : Centr uchbovoyi literaturi, 2011. 216 s.
10. Drazhnicya S.A. Elektronna komerciya : navchalnij posibnik Lviv : Novij Svit-2000, 2013. 182 s.

11. Drazhnicya S.A. Deyaki metodichni pidhodi shodo ocinki efektyvnosti onlajn-ritejlu // *Efektivna ekonomika: elektronne naukove fahove vidannya*. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2843&p=1> (data zvernennya: 19.04.2020).
12. Pro zatverdzhennya Poryadku funkcionuvannya Elektronnoho kabinetu: Ukaz Ministerstva finansiv Ukrayini vid 14.07.2017 r. № 637. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0942-17> (data zvernennya: 19.04.2020)
13. Svitovij dosvid modernizaciyi podatkovoyi sluzhbi. URL: <http://sfs.gov.ua/modernizatsiya-dps-ukraini/mijnarodniydosvid-rozvitk/svitovui-dosvid/mrdosvid/> (data zvernennya: 10.05.2020)
14. Romanenko Ye. O. Elektronni derzhavni zakupivli // *Strukturni zmini u suspilstvi ta ekonomici pid vplivom komunikacij ta informaciyi*. 2016. S. 332.
15. Pantyelyeyeva N. M. Finansovi innovaciyi v umovah cifrovizaciyi ekonomiki: tendenciyi, vikliki ta zagrozi // *Priazovskij ekonomichnij visnik*. 2017. Vip. 3(03). S. 68-73.
16. Go digital or die: Digitalization as inevitability URL: <http://nand.ru/professionalinformation/news/20566/> (data zvernennya: 19.04.2020).